

MATEUSZ R. MICAŁ*

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8438-5650>

Skala Oceny Zaangażowania Rodzica (SOZR) – propozycja teoretyczna i psychometryczne opracowanie¹

Parental Engagement Scale (PES) – theoretical proposal and psychometric study

Wstęp. Celem badania było opracowanie i walidacja *Skali Oceny Zaangażowania Rodzica* (SOZR), eksperymentalnej wersji narzędzia mierzącego poziom zaangażowania rodzicielskiego matki i ojca, postrzeganego przez jego odbiorcę – ich dziecko. Oryginalność zaproponowanego podejścia polega na zwróceniu uwagi na perspektywę młodych ludzi oraz na zoperacjonalizowaniu konstruktów w odniesieniu do teorii funkcji rodzicielskich.

Metoda: badania przeprowadzono techniką CAWI w grupie 145 młodych dorosłych w wieku 18–25 lat. Właściwości psychometryczne SOZR oszacowano stosując różne metody analizy rzetelności i trafności. *Wyniki:* przeprowadzona analiza czynnikowa ujawniła jednoczynnikową strukturę SOZR, składającą się z 10 pozycji, funkcjonującą w dwóch wersjach odpowiedzi – matka, ojciec. Wykazano zadowalającą współzmienną wyników SOZR z wynikami innych narzędzi oraz wysoką rzetelność pomiaru. *Wnioski:* badania pilotażowe potwierdziły zasadność przyjętej operacjonalizacji zaangażowania rodzicielskiego, jednak opracowanie ostatecznej wersji SOZR wymaga dalszych prac.

Słowa kluczowe: zaangażowanie rodzicielskie, funkcje rodziny, młodzi dorośli, walidacja, narzędzie badawcze.

Introduction. The aim of the study was to develop and validate the *Parental Engagement Scale* (PES), an experimental tool designed to measure the level of parental engagement of both mother and father, as perceived by their child. The originality of this approach lies in focusing on the youth's perspective and operationalizing the construct concerning the theory of family functions. *Methods:* the study was conducted using the CAWI technique on a sample of 145 young adults aged 18–25 years. The psychometric properties of the PES were estimated using various methods to analyze reliability and validity.

Results: the factor analysis indicated a unidimensional structure of the PES, as a 10-item tool, with separate versions – mother and father. The PES showed satisfactory correlation with two standardized scales, as well as high measurement reliability. *Conclusions:* the pilot study confirmed the appropriateness of the operationalization of parental engagement. However, constructing the full version of the PES requires further work.

Keywords: parental engagement, parental involvement, family functions, young adults, validation, psychometric tool.

* Adres do korespondencji: Mateusz R. Micał, mateuszmical@op.pl.

¹ Raport z badania został przygotowany na podstawie pracy magisterskiej „Parentyfikacja i przywiązanie w rodzinach po rozstaniach” napisanej w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie. Promotorem pracy był dr Kamil Jezierski, recenzentką – dr Agnieszka Szewczyk-Zakrzewska.

Wprowadzenie

We współczesnym dyskursie naukowym rodzinę charakteryzuje się jako grupę małą, ale o szczególnym znaczeniu społecznym, w której zachodzą złożone interakcje międzyludzkie. Rodzina jest jednym z podstawowych kontekstów, w których może zachodzić rozwój (Brzezińska i in., 2016; Liberska, 2010). To pierwsze środowisko społeczne, w którym powstaje i zmienia się człowiek – w znaczeniu fizycznym, psychicznym, społecznym czy duchowym. Jak podkreśla Tyszkowa, „rozwój jednostki w rodzinie obejmuje nie tylko dzieci i młodzież, ale również osoby dorosłe – rodziców, a nawet dziadków” (1990, s. 239). Zmiany zachodzące w rodzinie są procesem ciągłym, a system rozwija się jako całość, ponieważ jego członkowie – przeżywając wiele życiowych doświadczeń, przyjmując określone postawy i realizując przypisane role – wraz z upływem czasu również się zmieniają. W literaturze przedmiotu proces ten najczęściej opisywany jest według następujących po sobie faz lub etapów (por. Duvall i Miller, 1985; Świętochowski, 2014; Ziemska, 1979). W cyklu życia rodziny kluczową rolę odgrywają wyzwania stojące przed jej członkami. Każda faza wyznacza inny charakter relacji między członkami oraz inne wyzwania i trudności stojące przed nimi. W dyskursie psychologii rozwoju w biegu życia (*life-span*) rozpatrywane są one w kontekście zadań rozwojowych (Brzezińska i in., 2016). Jednym z takich wyzwań jest pojawienie się w rodzinie nowego członka, ponieważ narodziny dziecka skutkują podjęciem przez rodziców nowych zadań – ról rodzicielskich matki i ojca.

Stawanie się rodzicem nigdy nie jest jednostkowym wydarzeniem, związanym z narodzinami pierwszego dziecka, lecz złożonym procesem wchodzenia w rolę do końca życia. Bycie rodzicem wiąże się z pełnieniem roli rodzicielskiej, przejawia się w określonych postawach rodzicielskich czy stylach wychowawczych (Błasiak i Dybowska, 2010). Rodzicielstwo odnosi się nie tylko do aspektu realizacji zadań, ale także oznacza intymną i wyłączną relację pomiędzy rodzicami a dzieckiem, której za najbardziej istotny przejaw uznaje się poczucie więzi i bliskość (Czyżowska i Gurba, 2016). Ponadto Błasiak i Dybowska (2010) zauważają, że dziecko do rozwinięcia pełnej dojrzałości potrzebuje obecności obojga kochających rodziców. Macierzyństwo i ojcostwo to wzajemne, uzupełniające się i współwystępujące role rodzicielskie. Matka i ojciec, choć są równi w przekazywaniu życia i wypełnianiu funkcji rodzicielskich, różnią się sposobem ich realizowania (Ziemska, 1979). Tak rozumiane rodzicielstwo akcentuje zatem aktywne uczestniczenie w roli obojga rodziców, wiąże się odpowiedzialnością i realnym zaangażowaniem na rzecz młodego człowieka.

Zaangażowanie rodzicielskie – perspektywa rodzica

W literaturze anglojęzycznej pojęcie zaangażowania rodzicielskiego funkcjonuje w dwóch znaczeniach (Driessen, 2021; Goodall i Montgomery, 2014): (a) wzięcie udziału w jakiejś aktywności lub zdarzeniu jako rodzic (*parental involvement*) oraz (b) poczucie bycia włączonym w jakąś aktywność lub zobowiązaniem do realizacji pewnych obowiązków (*parental engagement*). Kategorie te najczęściej są odnoszone do współpracy rodzica ze szkołą dziecka lub wspierania jego nauki w domu (por. Epstein i Dauber, 1991; Fantuzzo i in., 2000). Pojęcie to można rozumieć także szerzej – jako działanie skupiające czynności rodzica we wszystkich obszarach życia dziecka. Według Janickiej (2014) „zaangażowane rodzicielstwo przejawia się w dostępności rodziców dla dziecka, w opiece i towarzyszeniu mu w rozwoju oraz w zachowaniach związanych z zaspokajaniem jego potrzeb, wychowywaniem i kształceniem” (s. 292). Z kolei Bakiera (2013), definiując zaangażowanie w rodzicielstwo, wskazuje na nabytą skłonność do długotrwałego skupienia aktywności – i związanych z nią przeżyć – na roli matki lub ojca. Dodatkowo, na podstawie przeprowadzonych badań, autorka wyodrębnia trzy jego wymiary: (a) poznawczo-emocjonalny – dotyczący myśli, uwagi, wyobrażeń oraz emocji i poziomu satysfakcji z powodu bycia rodzicem; (b) walencyjny – dotyczący poziomu znaczenia rodzicielstwa w systemie wartości jednostki i deklarowanych intencji zaangażowania; oraz (c) behawioralny – opisujący realnie podejmowane przez rodzica działania w zakresie opieki, wychowania czy stwarzania warunków do rozwoju (Bakiera, 2013). W wyniku skoncentrowania na roli zaangażowany rodzic ujawnia więc określony styl myślenia, przeżywania, wartościowania i działania wobec dziecka. Rozumienie zaangażowania rodzicielskiego zaproponowane przez Bakierę nawiązuje do podmiotowości człowieka. Aktywności podejmowane przez rodziców nie okazjonalnie i z obowiązku, lecz samodzielnie i z zaangażowaniem „stwarzają okazję do działań osobotwórczych, kreujących korzystne warunki dla rozwoju dzieci oraz dorosłych” (Bakiera, 2014, s. 156).

Zaangażowanie rodzicielskie – perspektywa dziecka

Badania polskie związane z tematyką rodzicielskiego zaangażowania zwykle skupiają się na postrzeganiu rodzicielstwa przez samych rodziców (por. Bakiera, 2013; Kaliszewska, 2022; Kręcisz-Plis, 2020; Otręba-Szklarczyk, 2015; Wałęcka-Matyja, 2023). Brakuje narzędzi i opracowań traktujących o zaangażowaniu rodziców postrzeganym przez odbiorców tychże działań – przez dzieci i młodzież. Zgodnie z Konwencją o prawach dziecka uznaje się, że dziecko ma nieskrępowane prawo do rozwoju i wychowania w rodzinie, zaś to rodzice

ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój potomstwa (Stadniczeńko, 2015). Dziecko jest więc głównym adresatem działań rodzicielskich. Dlatego płaszczyzną dla bezpośrednio postrzeganego i odbieranego przez młodego człowieka zaangażowania rodzicielskiego może stanowić jego aspekt behawioralny (por. Bakiera, 2013). W związku z tym zasadne wydaje się wskazanie sfer życia rodzinnego, w których rodzice mogą przejawiać swoje zaangażowanie możliwe do zaobserwowania przed ich dzieckiem. Obszary zachowań rodzicielskich w niniejszej opracowaniu identyfikowane są z konkretnymi funkcjami rodziny, wskazywanymi w literaturze przedmiotu (por. Błasiak, 2010; Kawula, 2004; Tyszka, 1979; Wałęcka-Matyja, 2014; Ziemska, 1979). Funkcje rodziny z kolei rozumiane są jako efekty działalności rodziny związanej z zadaniami pełnionymi na rzecz jej członków w postaci zaspokajania ich potrzeb.

W ten sposób wyróżniono sześć sfer zaangażowania rodzicielskiego: (1) zaangażowanie emocjonalne – dotyczy dbałości o zaspokojenie potrzeb emocjonalnych (takich jak więź czy bliskość) oraz odpowiedzi na potrzebę wyrażania siebie; (2) zaangażowanie opiekuńcze – dotyczy gotowości do udzielania pomocy i okazywania troski w codziennych wyzwaniach, którym syn lub córka nie jest w stanie samo sprostać; (3) zaangażowanie ekonomiczne – związane jest z zaspokajaniem potrzeb bytowych i zapewnianiem środków materialnych na różne wydatki; (4) zaangażowanie socjalizacyjne – dotyczy procesu uspołeczniania młodych osób, czyli przygotowywania ich do pełnienia życiowych ról, oraz wprowadzania w sferę kultury danej społeczności; (5) zaangażowanie edukacyjne – związane jest z uczestnictwem w życiu szkolnym syna lub córki i wspieraniem jego nauki w domu; (6) zaangażowanie rekreacyjne – dotyczy aktywnego, wspólnego spędzania czasu wolnego, organizacji wypoczynku.

Przedstawiona propozycja teoretyczna nowego ujęcia zaangażowania rodzicielskiego pozwoliła na zoperacjonalizowanie konstruktów w postaci testu². Wskaźnikiem zaangażowania są więc realnie podejmowane działania związane z realizacją zadań wynikających z funkcji rodzicielskich. W następnej części zamieszczono procedurę konstrukcji kwestionariusza oraz jego ocenę.

² Pełna wersja opracowanego narzędzia dostępna jest u autora.

Badania własne

Cel, osoby badane, metody

Celem podjętych badań było stworzenie i psychometryczne opracowanie nowego narzędzia do pomiaru zaangażowania rodzicielskiego. Przedmiotem badania uczyniono więc zaangażowanie rodzicielskie, oceniane z perspektywy jego odbiorcy. Podstawowe właściwości psychometryczne kwestionariusza SOZR zostały oszacowane na podstawie wyników empirycznych badania pilotażowego na próbie liczącej 145 osób w wieku 18–25 lat ($M = 20,0$; $SD = 1,7$). Większość respondentów stanowiły kobiety (87,6%). Jedna trzecia badanych (33,1%) to mieszkańcy wsi – pozostała część to mieszkańcy miast.

W celu zgromadzenia danych zastosowano ilościową strategię, która polegała na przeprowadzeniu badania testowego techniką ankiety internetowej (CAWI; *computer-assisted web interview*). Łącze do ankiety udostępniono wśród wirtualnych grup zrzeszających młodzież w wieku szkolnym bądź studentów. Zastosowano zatem nielosowy dobór do próby. Po wyrażeniu zgody na udział w badaniu i zapoznaniu się z instrukcją respondenci dobrowolnie i anonimowo wypełniali kwestionariusz ankiety. Dane zbierano od czerwca do września 2023 r. Następnie poddano je weryfikacji, standaryzacji i statystycznemu opracowaniu.

W badaniach walidacyjnych *Skali Oceny Zaangażowania Rodzica* wykorzystano dwa narzędzia. Pierwszym z nich był kwestionariusz *Inventory of Parent and Peer Attachment* (IPPA; Armsden i Greenberg, 1987), w polskim tłumaczeniu opracowanym przez Grzegorzewską (por. Farnicka i Grzegorzewska, 2015; Grzegorzewska i Farnicka, 2015), badający jakość przywiązania. Służy on do pomiaru afektywnych i poznawczych aspektów więzi z matką, ojcem i rówieśnikami. Wartości wskaźników rzetelności α Cronbacha uzyskane w tym badaniu były bardzo dobre ($\alpha = 0,95$ i $\alpha = 0,96$). Drugim narzędziem był *Kwestionariusz Parentyfikacji dla Młodzieży* (KPdM; Borchet i in., 2020), służący badaniu zjawiska parentyfikacji w rodzinie. Pozwala on wskazać rodzaj pełnionych zadań w systemie odwróconych ról (parentyfikacja emocjonalna lub instrumentalna), ponoszony koszt takiego funkcjonowania (zadowolenie z roli lub poczucie niesprawiedliwości), a także pozwala określić, kto jest odbiorcą tych działań (rodzic lub rodzeństwo). Wartości współczynników

rzetelności uzyskane w tym badaniu okazały się zróżnicowane, mieszcząc się w przedziale od 0,52 do 0,80³.

Procedura konstrukcji narzędzia

Przy konstrukcji eksperymentalnej wersji kwestionariusza SOZR dołożono wszelkich starań, aby spełniała kryteria testu psychologicznego (por. Paluchowski, 2007). Procedura przebiegła wieloetapowo. Na początku określono cel pomiaru i zoperacjonalizowano badany konstrukt. Treść i brzmienie pozycji testowych zostały opracowane w dwuosobowym zespole⁴. Wszystkie twierdzenia sprawdzono pod względem poprawności językowej i adekwatności względem grupy odbiorców. Zarówno obszary treściowe, jak i przykłady manifestacji zaangażowania, zostały tak wybrane, aby korespondowały z teoriami leżącymi u podstaw konstruktów. Dotyczą więc poszczególnych obszarów realizacji funkcji rodzicielskich (por. tabela 2). Pozycje 1. i 3. dotyczą tego, jak rodzice osób badanych odpowiadali na ich potrzeby emocjonalne czy ekspresyjne. Pozycje 2. i 4. dotyczą zabezpieczenia potrzeb opiekuńczych związanych z udzielaniem pomocy czy okazywaniem troski. Pozycje 6. i 8. dotyczą realizowania przez rodziców funkcji socjalizacyjnej poprzez wprowadzanie syna lub córki w świat kultury, a także przygotowywania do pełnienia różnych ról społecznych. Pozycje 7. i 9. z kolei dotyczą zaspokajanie potrzeb materialnych i ekonomicznych, czyli utrzymywania osób badanych i gotowość do wsparcia finansowego ich drobnych wydatków. Pozostałe dwa pytania dotyczyły zaangażowania rodzica w dwie codzienne aktywności: gotowość do pomocy przy nauce (pozycja 5.) oraz towarzyszenie w czasie wolnym (pozycja 10.). Odpowiedź na każde z 10 twierdzeń wymaga ustosunkowania się do zaangażowania każdego rodzica osobno, dlatego mierzone jest zaangażowanie rodzicielskie zarówno matki, jak i ojca⁵. W tym celu użyto 5-stopniowej skali odpowiedzi: od 1 (*nigdy*) do 5 (*zawsze*). W następnym etapie konstrukcji narzędzia przeprowadzono analizę pozycji testowych, rzetelności i trafności w celu poznania właściwości psychometrycznych i potwierdzenia zasadności wykorzystania testu i interpretacji jego wyników. Wyniki przeprowadzonych analiz zaprezentowano poniżej.

³ Wszystkie wersje wykorzystanych narzędzi zostały użyte za zgodą ich Autorów. Ponadto na potrzeby badań walidacyjnych nie brano pod uwagę wyników skal dodatkowych i podskal.

⁴ W skład zespołu weszli: M. R. Micał, autor wspomnianej pracy magisterskiej, oraz K. Jeziński – jej promotor.

⁵ Choć SOZR mierzy jeden konstrukt, respondenci odmiennie odpowiadali na twierdzenia dotyczące matki i ojca, dlatego dalsze analizy prowadzono w dwóch wersjach: wersji „M” – dotyczącej matki oraz wersji „O” – dotyczącej ojca. W związku z tym zaangażowanie rodzicielskie matki oznaczane jest w skrócie jako „Z-M”, zaś zaangażowanie rodzicielskie ojca – „Z-O”.

Wyniki

Statystyki opisowe narzędzia

Uzyskane kwestionariuszem SOZR wyniki ogólne przedstawione są w tabeli 1. Średnia opisywanego przez badanych zaangażowania rodzicielskiego matek wynosi 37,94 ($SD = 7,81$) i jest wyższa niż średni poziom wykazywanego zaangażowania rodzicielskiego ojców ($M = 30,77$; $SD = 10,56$). Uzyskane wyniki okazały się rozkładami o niskiej koncentracji wokół średniej, przy czym wyniki dotyczące matek były bardziej skoncentrowane niż wyniki dotyczące ojców. Mimo że nie występuje wyraźna skośność, rozkład wyników SOZR odbiega od rozkładu normalnego, co wykazał test Shapiro-Wilka ($p < 0,001$). W związku z takim charakterem rozkładu w analizach adekwatne jest wykorzystanie testów nieparametrycznych (Bedyńska i Cypryańska, 2013).

Tabela 1.

Miary rozkładu wyników SOZR ($N = 145$)

SOZR	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Mdn</i>	<i>QD</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>Sk.</i>	<i>Kurt.</i>	<i>W</i>	<i>p</i>
Z-M	37,94	7,81	39	6,0	15	50	-0,62	-0,16	0,96	0,001
Z-O	30,77	10,56	32	7,5	10	49	-0,35	-0,69	0,96	0,001

Adnotacja. Z-M – zaangażowanie rodzicielskie matki; Z-O – zaangażowanie rodzicielskie ojca.

Źródło: badania własne.

Analiza mocy dyskryminacyjnej

Dla oszacowania mocy dyskryminacyjnej, czyli stopnia, w jakim poszczególne pozycje testowe różnicują badaną próbę, przeprowadzono analizę korelacji wyniku danej pozycji z wynikiem ogólnym testu (Hornowska, 2010). Zastosowano nieparametryczny współczynnik korelacji punktowo-czteropolowej (ϕ)⁶, przyjmując 0,20 jako jego wartość krytyczną. Większość pozycji uzyskała wysoką lub bardzo wysoką moc dyskryminacyjną – wartości współczynnika ϕ mieszczą się w przedziale od 0,64 do 0,95 – co wskazuje na dużą homogeniczność skali (tabela 2).

⁶ Ponieważ posługiwanie się współczynnikiem ϕ zakłada dwukategoryjną (zero-jedynkową) postać odpowiedzi na pozycje testowe, w celu sprowadzenia pozycji wielokategoryjnych SOZR (w formie skali Likerta) do pozycji dwukategoryjnych zastosowano metodę Edwardsa-Kilpatricka (por. Brzeziński, 2019).

Tabela 2.

Moc dyskryminacyjna pozycji testowych SOZR (N = 145) – korelacja punktowo-czteropolowa

	Pozycje SOZR	Wersja M	Wersja O
1.	W sytuacji, gdy spotyka Cię coś dobrego lub odnosisz sukces, czy dzielisz się tym ze swoim rodzicem?	0,80**	0,97**
2.	Gdy organizujesz jakieś ważne wydarzenie w swoim życiu (np. urodziny), czy rodzic Ci pomaga?	0,90***	0,88**
3.	Kiedy jest Ci smutno lub zdenerwujesz się i potrzebujesz wsparcia, czy zwracasz się z tym do rodzica?	0,82**	0,88**
4.	Gdy potrzebujesz umówić się do lekarza lub załatwić jakąś sprawę w urzędzie, czy rodzic Ci pomaga?	0,70**	0,68**
5.	Gdy masz problemy w nauce lub gdy potrzebujesz pomocy w odrobieniu zadań domowych, czy możesz liczyć na pomoc rodzica?	0,90**	0,92**
6.	Gdy chcesz porozmawiać o swoich planach na przyszłość (np. wyborze szkoły lub zawodu), czy zwrócisz się z tym do swojego rodzica?	0,85**	0,95**
7.	Gdy potrzebujesz kieszonkowego na swoje wydatki lub dodatkowych pieniędzy, np. na wycieczkę szkolną, czy rodzic Ci pomaga?	0,85**	0,86**
8.	Gdy zastanawiasz się nad tym, co dzieje się obecnie w kraju lub na świecie, czy rozmawiasz o tym ze swoim rodzicem?	0,82**	0,86**
9.	Czy rodzice są odpowiedzialni za Twoje utrzymanie (np. środki na żywność, ubiór, opłacenie mieszkania, transport)?	0,69**	0,64**
10	Jak często w sytuacji odpoczynku, gdy masz czas wolny i możesz wykorzystać go aktywnie, rodzic spędzi z Tobą ten czas?	0,71**	0,84**

** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Źródło: badania własne.

Analiza rzetelności

Sprawdzono również rzetelność, czyli dokładność pomiaru dokonywanego za pomocą kwestionariusza SOZR. W tym celu wykorzystano dwie metody zaproponowane przez Brzezińskiego (2019). Na początku zbadano zgodność wewnętrzną testu, ustalając współczynnik α Cronbacha, który określa stopień, w jakim pozycje testowe są ze sobą powiązane. Następnie zastosowano metodę połówkową (stosując podział na pozycje parzyste

i nieparzyste), by oszacować współczynnik równoważności międzypołówkowej (r_{tt}) Spearmana-Browna oraz Guttmana. Podsumowanie analizy rzetelności przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3.

Rzetelność SOZR (N = 145) – zgodność wewnętrzną; równoważność międzypołówkowa

SOZR	α Cronbacha	r_{tt} Spearmana-Browna	r_{tt} Guttmana
Wersja M	0,89	0,91	0,91
Wersja O	0,93	0,94	0,94

Źródło: badania własne.

Uzyskane współczynniki rzetelności, zarówno zgodności wewnętrznej, jak i równoważności międzypołówkowej, są wysokie lub bardzo wysokie. Tym samym można uznać, że kwestionariusz SOZR posiada rzetelność zadowalającą dla celów badawczych.

Analiza trafności

Określeniu trafności danego testu służy proces walidacji, czyli eksploracji obszaru zastosowania oraz oceny adekwatności interpretacji wyników testu (Hornowska, 2010). Odpowiada on na pytanie, czy skonstruowane narzędzie rzeczywiście mierzy to zjawisko, które w założeniu powinno być przedmiotem pomiaru. W celu sprawdzenia trafności kwestionariusza SOZR wykorzystano cztery procedury: analizę czynnikową, analizę struktury wewnętrznej, metodę grup kontrastowych oraz korelację z testami mierzącymi zmienne wykazujące teoretyczny związek z badanym konstruktem. Nie przeprowadzono statystycznej analizy trafności treściowej pozycji ze względu na brak niezależności oszacowań trafności dokonywanej przez sędziów (por. Brzeziński, 2019).

Do zbadania trafności teoretycznej wykorzystano model analizy czynnikowej. Pozwala on ustalić wewnętrzną strukturę testu poprzez zredukowanie szerokiego zbioru zmiennych (pozycji testowych) do kilku czynników, czyli wspólnych cech (Anastasi i Urbina, 1999). Na początku testowano macierz korelacji pozycji testowych w celu sprawdzenia, czy możliwe jest zastosowanie analizy czynnikowej. Wartości wskaźnika Kaisera-Meyera-Olkina (KMO) okazały się wysokie – wyniosły 0,92 (dla wersji M) i 0,93 (dla wersji O) – spełnione jest więc założenie o adekwatności doboru zmiennych. Z kolei wyniki testu sferyczności Bartletta (dla wersji M: $\chi^2(45) = 647,18$; $p < 0,001$; dla wersji O: $\chi^2(45) = 953,11$; $p < 0,001$) pozwoliły

przyjąć założenie o skorelowaniu zmiennych. Przeprowadzono więc eksploracyjną analizę czynnikową (EFA) metodą głównych składowych ze znormalizowaną rotacją Quartimax. Rotację tę zastosowano w celu zminimalizowania liczby czynników. Do zredukowania liczby składowych głównych użyto kryterium Kaisera (wartości własnych) oraz kryterium Cattella (wykres ospiska).

Tabela 4.

Trafność czynnikowa SOZR (N = 145) – macierz rotowanych składowych

Nr pozycji	Ładunki czynnikowe dla poszczególnych składowych w wersji M		Ładunki czynnikowe dla poszczególnych składowych w wersji O	
	1	2	1	2
Wartość własna	5,19	1,04	6,23	0,73
% wariancji razem	62,3		69,7	
1	0,77		0,86	
2	0,74		0,82	
3	0,83		0,79	-0,33
4	0,62	0,37	0,69	0,46
5	0,74		0,75	
6	0,84		0,85	
7	0,61	0,44	0,83	
8	0,74		0,79	-0,36
9	0,38	0,79	0,69	0,35
10	0,71		0,80	

Adnotacja. Podano jedynie wartości przekraczające 0,30.

Źródło: badania własne.

W wyniku analizy otrzymano pierwszą składową o wartości własnej powyżej jedności – wyjaśniającą 51,9% wariancji ogólnej w wersji M i 62,3% wariancji w wersji O, ładowaną przez 10 zmiennych – oraz drugą składową o wartości własnej zbliżonej do jedności, w wersji M (tabela 4). Ponieważ dla pierwszej składowej ładunki czynnikowe powyżej wartości bezwzględnej 0,30 (uznanej a priori za wartość kryterialną) przyjmowały wszystkie 10

zmiennych (ich wartości zawierały się w przedziale od 0,38 do 0,86), kwestionariusz SOZR można traktować jako skalę jednoczynnikową. Wyniki analizy eksploracyjnej uznano za zadowalające, nie prowadzono więc confirmacyjnej analizy czynnikowej (CFA).

Do oceny trafności teoretycznej narzędzia wykorzystano także procedurę analizy struktury wewnętrznej testu. Aby ocenić, na ile kwestionariusz SOZR jest jednorodnym narzędziem, zbadano wielkość korelacji między wynikiem każdej pozycji testu a wynikiem ogólnym pomniejszonym o tę pozycję (Hornowska, 2010). Wskaźnikiem była korelacja rang Spearmana (r_{it} ; *item-total correlation*). Wszystkie pozycje testowe uzyskały przynajmniej zadowalające wartości współczynników korelacji ($r_{it} > 0,40$; $p < 0,001$). Dla wersji M wartości te wahały się od 0,49 (pozycja nr 9) do 0,79 (pozycja nr 6), z kolei dla wersji O mieściły się w przedziale od 0,58 (pozycja nr 9) do 0,82 (pozycja nr 6). Analiza wykazała więc, że opracowane pozycje testowe mierzą jeden konstrukt teoretyczny, co wskazuje na homogeniczność testu.

Oszacowanie trafności kryteryjnej przeprowadzono metodą *test by test*, polegającą na skorelowaniu wyników opracowanego narzędzia z innym kryterium – wynikami testów, z którymi, na podstawie założeń teoretycznych i badań empirycznych, można przewidywać istotne związki (Brzeziński, 2019). W tym celu wykorzystano narzędzie mierzące przywiązania do rodzica (IPPA) oraz parentyfikację skierowaną na rodzica (KPdM). Założono, że osoby cechujące się wysoką jakością więzi doświadczały dostępności rodzica i jego zainteresowania ich potrzebami (Alabrudzińska i Bakiera, 2021; Sroufe i in., 2021). Bezpieczna i bliska więź z rodzicem wiązałyby się w tym wypadku z wyższym poziomem zaangażowania rodzica w relacji z osobą badaną. W badaniach trafności oczekiwano więc, że wysokie wyniki w zakresie zaangażowania będą wiązały się jednocześnie z wysokimi wynikami w skalach przywiązania. Ponadto zakładano, że sytuacja odwrócenia ról w rodzinie wiąże się z niedostatecznym zaangażowaniem rodzica. Prawdopodobnie osoby charakteryzujące się wyższym poziomem parentyfikacji, zaangażowane w zaspokajanie instrumentalnych i emocjonalnych potrzeb rodzica, będą wykazywać mniejszy poziom zaangażowania rodzica w zaspokajaniu ich własnych potrzeb (Chojnacka, 2021; Schier, 2015). W tabeli 5 podano współczynniki korelacji (r_{TK}) mierzonych konstruktów uwzględniające poprawkę na obniżenie wielkości współczynnika trafności (por. Hornowska, 2010).

Tabela 5.Trafność kryterialna SOZR ($N = 145$) – współczynniki korelacji trafności kryterialnej

SOZR	IPPA			KPdM		
	P-M	P-O	IP-R	EP-R	ZR	PN
Z-M	0,77***	0,34**	-0,12	0,48**	0,57***	-0,61***
Z-O	0,41**	0,84***	-0,13	0,15	0,54***	-0,59***

Adnotacja. P-M – wynik ogólny przywiązania do matki; P-O – wynik ogólny przywiązania do ojca; IP-R – instrumentalna parentyfikacja skierowana na rodzica; EP-R – emocjonalna parentyfikacja skierowana na rodzica; ZR – zadowolenie z pełnionej roli; PN – poczucie niesprawiedliwości.

** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Źródło: badania własne.

Korelacje między zmiennymi przywiązania i zaangażowania okazały się związkami dodatnimi i silnymi. Dane potwierdziły współzależność zmiennych – osoby cechujące się wysokim zaangażowaniem rodzica wykazują jednocześnie wysoki poziom jakości więzi z nim (i z matką, i z ojcem). Nie odnotowano istotnego związku zaangażowania rodzicielskiego z instrumentalną parentyfikacją. Natomiast większe zaangażowanie matki w relacji z osobą badaną wiąże się z wyższym poziomem doświadczanej parentyfikacji emocjonalnej. Wynik ten wskazuje na związek odwrotny do oczekiwanego. Zarówno zaangażowanie matki, jak i ojca, w relację z osobą badaną wykazuje dodatnią korelację o umiarkowanej sile z zadowoleniem z pełnionej roli. Z kolei relacja z poczuciem niesprawiedliwości jest odwrotnie proporcjonalna, o również umiarkowanej sile. Przedstawione wyniki pozwalają zatem jednoznacznie potwierdzić aspekt zbieżny trafności kwestionariusza SOZR jedynie ze skalą mierzącą przywiązanie.

Na potrzeby walidacji skonstruowanego testu wykorzystano także metodę grup kontrastowych. Polega ona na analizie różnic międzygrupowych pomiędzy grupami skonstruowanymi ze względu na kryterium pozatestowe, co pozwala wykryć ewentualne różnice w zakresie mierzonej cechy i potwierdzić trafność miary określonego konstruktu danym testem (Anastasi i Urbina, 1999; Brzeziński, 2019). W tym celu porównano ze sobą grupę osób pochodzącą z rodzin bez doświadczenia rozstania oraz grupę osób pochodzących z rodzin po rozstaniach (grupa porównawcza). W grupie porównawczej średni czas od rozstania rodziców wyniósł $M = 10$ lat ($SD = 6$). Założono, że osoby cechujące się doświadczeniem sytuacji rozstania rodziców, wychowywały się w rodzinach niepełnych lub zrekonstruowanych, mierząc się z pogorszeniem jakości i częstości kontaktu z jednym z rodziców (Beisert, 2000; Rydz, 2014; Szyszka, 2012). Tego rodzaju doświadczenia powinny

znaleźć odzwierciedlenie w wynikach opracowanego narzędzia. Można zatem przypuszczać, że grupa osób pochodzących z rodzin po rozstaniach będzie miała niższe wyniki kwestionariusza SOZR niż osoby, które nie doświadczyły rozstania rodziców w swojej rodzinie.

Tabela 6.

Porównanie wyników SOZR osób pochodzących z rodzin po rozstaniach ($n = 31$) i osób pochodzących z rodzin bez rozstań ($n = 114$) – test Manna-Whitneya

SOZR	Grupa osób z rodzin bez rozstań		Grupa osób z rodzin po rozstaniach		U	Z	p	r_g
	Mdn	QD	Mdn	QD				
Z-M	4,00	0,60	3,90	0,65	1750,0	0,08	0,937	0,01
Z-O	3,40	0,65	2,10	1,00	782,5	4,75	0,001	0,56

Źródło: badania własne.

Tabela 6 prezentuje wyniki analizy⁷. Wykazano, że osoby pochodzące z rodzin bez rozstań różnią się istotnie poziomem badanej cechy od osób z grupy porównawczej jedynie w zaangażowaniu ojca – wielkość efektu, mierzona współczynnikiem r_g Glassa, jest silna. Zatem hipoteza mówiąca, że osoby wychowywane w rodzinach po rozstaniach doświadczają niższego zaangażowania rodzicielskiego znalazła potwierdzenie jedynie w wersji testu dotyczącej ojca.

Procedura obliczania i interpretacji wyników

Badanie kwestionariuszem SOZR można przeprowadzić indywidualnie lub grupowo. Respondenci przed przystąpieniem do udzielania odpowiedzi powinni zapoznać się z instrukcją, w której objaśniono posługiwanie się skalą odpowiedzi. Respondenci ustosunkowują się do danego twierdzenia na 5-stopniowej skali Likerta, od 1 (*nigdy*) do 5 (*zawsze*), osobno względem każdego rodzica (matki i ojca). Heterogeniczność tej grupy (ze względu na płeć) nie pozwala na sumowanie wyników, toteż należy liczyć się z odmiennym sposobem odpowiadania na twierdzenia dotyczące matki i ojca.

⁷ Wstępna analiza danych ujawniła, że zmienne nie spełniają założenia rozkładu normalnego oraz jednorodności wariancji w porównywanych grupach (każdorazowo wyniki testu Shapiro-Wilka oraz testu Levene'a okazywały się istotne statystycznie), dlatego w dalszej analizie wykorzystano nieparametryczny test U Manna-Whitneya.

Analiza wyników kwestionariusza SOZR na charakter ilościowy. Wyniki oblicza się przez zsumowanie punktów ze wszystkich pozycji (osobno w wersji M i O). Wynik ogólny mieści się w przedziale liczbowym od 10 do 50 punktów. Należy go interpretować w kategoriach nasilenia poziomu zaangażowania rodzicielskiego. Im wyższy wynik, tym większe zaangażowanie rodzica w realizowanie funkcji rodzicielskich w różnych obszarach życia rodzinnego.

Kwestionariusz SOZR został skonstruowany w odniesieniu do populacji ogólnej osób w wieku 18–25 lat. Na potrzeby niniejszych badań pilotażowych nie przeprowadzono normalizacji testu, co oznacza, że użytkowanie skonstruowanego narzędzia dopuszczalne jest jedynie w badaniach naukowych – nie zaś w diagnozie indywidualnej (Stemplewska-Żakowicz, 2009).

Zakończenie

Opracowana *Skala Oceny Zaangażowania Rodzica* wypełnia lukę polegającą na braku wystandaryzowanych narzędzi badawczych mierzących zaangażowanie rodzicielskie postrzegane przez osoby młode. Choć opracowany kwestionariusz nie jest ostateczną wersją testu, uzyskane właściwości psychometryczne SOZR pozwalają stwierdzić, że opracowane narzędzie charakteryzuje się dobrymi parametrami.

W świetle zarysowanej problematyki SOZR może być użyteczna w badaniach eksplorujących obszary funkcjonowania rodziny związane z zaspokajaniem potrzeb ich członków. W niniejszym opracowaniu wskazano sześć takich obszarów, w których możliwe jest do zaobserwowania zaangażowanie rodzicielskie. Jest to propozycja zarówno nowego spojrzenia na problematykę rodzicielstwa, jak i nowego narzędzia, mogącego posłużyć rozwojowi dalszych badań. SOZR może stanowić cenne wsparcie w projektach badawczych ukierunkowanych na diagnozowanie czynników rodzinnych wpływających na rozwój osób ze specjalnymi potrzebami (por. Kaliszewska, 2022; Kręcisz-Plis, 2020). Ponadto narzędzie może być wykorzystane przy konstruowaniu lub ewaluowaniu programów profilaktycznych ukierunkowanych na rozwój kompetencji rodzicielskich (por. Kmieciak-Jusięga, 2017).

Wskazując na dalszą perspektywę badawczą należy zaznaczyć potrzebę kontynuacji prac nad SOZR. Kolejne opracowania powinny zmierzać do rozwoju teorii leżącej u podstaw konstruktów oraz poszerzenia zasobu puli pozycji operacjonalizujących inne, niż wskazane tu, funkcje rodziny. Ponieważ za rzeczywisty proces walidacji narzędzia odpowiadają wspólnie

jego autor i użytkownicy (Brzeziński, 2019), eksperymentalna wersja SOZR może być podstawą do przygotowania ostatecznej wersji, wraz z normalizacją jej wyników.

Literatura cytowana

- Anastasi, A., Urbina, S. (1999). *Testy psychologiczne* (przeł. A. Jaworowska, A. Matczak, T. Szustrowa). Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Armsden, G. C., Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16(5), 427–454. <https://doi.org/10.1007/BF02202939>
- Bakiera, L. (2013). *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*. Difin.
- Bakiera, L. (2014). Zaangażowane rodzicielstwo na tle współczesnej rodziny. *Kultura i Edukacja*, 2(102), 147–172.
- Bedyńska, S., Cypriańska, M. (red.). (2013). *Statystyczny drogowskaz: t. 1. Praktyczne wprowadzenie do wnioskowania statystycznego*. Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Beisert, M. (2000). *Rozwód: Proces radzenia sobie z kryzysem*. Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Błasiak, A. (2010). Funkcje rodziny w zmieniającej się rzeczywistości. W: A. Błasiak i E. Dybowska (red.), *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny: Praca zbiorowa* (s. 73–103). Wydawnictwo WAM.
- Błasiak, A., Dybowska, E. (2010). Rodzicielstwo i jego znaczenie dla procesu wychowania dziecka. W: A. Błasiak i E. Dybowska (red.), *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny: Praca zbiorowa* (s. 105–127). Wydawnictwo WAM.
- Borchet, J., Lewandowska-Walter, A., Połomski, P., Peplińska, A. (2020). Construction of a Parentification Questionnaire for Youth. *Health Psychology Report*, 8(2), 175–188. <https://doi.org/10.5114/hpr.2019.89492>
- Brzezińska, A. I., Appelt, K., Ziółkowska, B. (2016). *Psychologia rozwoju człowieka*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Brzeziński, J. M. (2019). *Metodologia badań psychologicznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chojnacka, B. (2021). *Doświadczenie parentyfikacji: Perspektywa biograficzna*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Czyżowska, D., Gurba, E. (2016). Bliskość w relacjach z rodzicami a przywiązanie i poziom intymności u młodych dorosłych. *Psychologia Rozwojowa*, 21(4), 91–107. <https://doi.org/10.4467/20843879PR.16.024.6001>
- Driessen, G. (2021). Parental Involvement: Types and Effects. *Annual of Sofia University „St. Kliment Ohridski”*. Faculty of Educational Studies and the Arts. *Book of Educational Studies*, 114, 7–29.
- Duvall, E. M., Miller, B. C. (1985). *Marriage and Family Development* (wyd. 6). Harper & Row.
- Epstein, J. L., Dauber, S. L. (1991). School Programs and Teacher Practices of Parent Involvement in Inner-City Elementary and Middle Schools. *The Elementary School Journal*, 91(3), 289–305. <https://doi.org/10.1086/461656>
- Fantuzzo, J., Tighe, E., Childs, S. (2000). Family Involvement Questionnaire: A multivariate assessment of family participation in early childhood education. *Journal of Educational Psychology*, 92(2), 367–376. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.92.2.367>

- Farnicka, M., Grzegorzewska, I. (2015). Patterns of Aggressive Behaviour and Victimization in Adolescents. *The Open Psychology Journal*, 8(1), 23–31.
<https://doi.org/10.2174/1874350101508010023>
- Goodall, J., Montgomery, C. (2014). Parental involvement to parental engagement: A continuum. *Educational Review*, 66(4), 399–410.
<https://doi.org/10.1080/00131911.2013.781576>
- Grzegorzewska, I., Farnicka, M. (2015). Attachment and the risk of mental health disorders during adolescence. *Health Psychology Report*, 4(1), 8–15.
<https://doi.org/10.5114/hpr.2016.54545>
- Hornowska, E. (2010). *Testy psychologiczne: Teoria i praktyka*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Janicka, I. (2014). Partnerzy kohabitujący jako rodzice. W: I. Janicka i H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (s. 285–303). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kaliszewska, K. (2022). Zaangażowanie rodzicielskie matek i ojców osób z niepełnosprawnością intelektualną z zespołem Downa w cyklu życia rodzin. *Polskie Forum Psychologiczne*, 27(2), 160–181. <https://doi.org/10.34767/PFP.2022.02.02>
- Kawula, S. (2004). Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza. W: S. Kawula, J. Brągiel i A. W. Janke (red.), *Pedagogika rodziny: Obszary i panorama problematyki* (s. 45–79). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kmiecik-Jusięga, K. (red.). (2017). *Profilaktyka społeczna: Kontekst rodzinny i szkolny*. Akademia Ignatianum w Krakowie.
- Kręcisz-Plis, E. (2020). Zaangażowanie rodzicielskie a percepcja doświadczeń rodziców dziecka z chorobą przewlekłą. *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, (37), 265–287.
- Liberska, H. (2010). Rodzina jako kontekst rozwoju. W: M. Sobczak-Michałowska i A. Kozubska (red.), *Budowanie systemu wsparcia dla rodziny. Możliwości i ograniczenia* (s. 26–38). Wydawnictwo Uczelniane WSG.
- Otręba-Szkłarczyk, A. (2015). Czynniki oddziałujące na zaangażowanie rodziców w edukację dzieci. W: B. Niemierko i M. K. Szmigel (red.), *Zastosowania diagnozy edukacyjnej: Praca zbiorowa* (s. 230–239). Grupa Tomami.
- Paluchowski, W. J. (2007). *Diagnoza psychologiczna: Proces, narzędzia, standardy*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Rydz, S. (2014). Samotne rodzicielstwo. W: I. Janicka i H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (s. 243–258). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Schier, K. (2015). *Dorośle dzieci: Psychologiczna problematyka odwrócenia ról w rodzinie*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Sroufe, L. A., Egeland, B. R., Carlson, E. A., Collins, W. A. (2021). *Rozwój osoby: Ryzyko i adaptacja od narodzin do dorosłości* (przeł. R. Andruszko). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stadniczeńko, S. L. (2015). Prawo dziecka do wychowania w rodzinie. W: S. L. Stadniczeńko (red.), *Konwencja o prawach dziecka: Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)* (s. 85–118). Biuro Rzecznika Praw Dziecka.
- Stemplewska-Żakowicz, K. (2009). *Diagnoza psychologiczna: Diagnozowanie jako kompetencja profesjonalna*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Szyska, M. (2012). Jakość życia rodzin niepełnych w Polsce. W: M. Klimek i B. Więckiewicz (red.), *Problemy współczesnej rodziny polskiej* (s. 157–173). Wydawnictwo KUL.
- Świętochowski, W. (2014). Rodzina w ujęciu systemowym. W: I. Janicka i H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (s. 21–45). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tyszka, Z. (1979). *Socjologia rodziny*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Tyszkowa, M. (1990). *Rodzina a rozwój jednostek*. Grant CPBP.

Wałęcka-Matyja, K. K. (2014). Role i funkcje rodziny. W: I. Janicka i H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (s. 95–114). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Wałęcka-Matyja, K. K. (2023). Family values vs parental involvement in families with a chronically ill child. *Quarterly Journal Fides et Ratio*, 53(1), 47–61.
<https://doi.org/10.34766/fetr.v53i1.1169>

Ziemska, M. (1979). *Rodzina a osobowość*. Wydawnictwo Wiedza Powszechna.